

PAKSY ZOLTÁN

A nemzetiszocialista pártok ideológiája Magyarországon az 1930-as években

Magyarországon az 1930-as évek elején jelentek meg azok a nemzetiszocialista pártok, amelyek először tudtak maguknak országos szervezeti rendszert és jelentősebb társadalmi bázist kiépíteni. E mozgalmak ideológiája – ahogyan azt az alábbiakban is látni fogjuk – három forrásból merített, a szélsőjobboldal korábbi hagyományaiból, a magyar jobboldali konzervativizmus nézetrendszeréből és a testvérinek tekintett német náci párt politikai megnyilvánulásából. Pártprogramjaik különböző forrásokból megismerhetők, elemzésükkel kapcsolatosan azonban történetírásunk néhány megállapítása erősen vitatható, több kérdés pedig megválaszolatlan maradt. A témával foglalkozó történészek több esetben is hangsúlyozták, hogy az 1930-as évek első nemzetiszocialista pártjait állandó fluktuáció, változás jellemezte, amely együtt járt programjaik folytonos változtatásával is.¹ Ennek a megállapításnak azonban csak az első fele igaz, a pártok az évtizedben valóban többszöri átalakuláson, névváltozáson mentek át, programjaikat azonban soha nem változtatták meg. A magyar nemzetiszocialista pártok ugyanis a *Német Munkáspárt (Deutsche Arbeiterpartei, a Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei [NSDAP] elődje)* által 1920-ban meghirdetett elvet vallották, mely szerint egy nemzeti párt soha nem változtathatja meg programját, mert nézetük szerint a változás minden esetben programfeladást jelent, s ez a hazával szembeni árulással lenne egyenlő. Eredeti pártprogramját az NSDAP 1926-ban tartott konferenciája is megerősítette és „hitet tett a program megváltoztathatatlansága mellett”.²

Az első magyarországi nemzetiszocialista párt, amely maga mögött nagyobb tömegeket tudott felvonultatni, a Böszörmény Zoltán állástalan újságíró által alapított és vezetett *Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt*, később használatos nevén a *Kaszáskeresztes Párt* volt, amely programját 1932-ben hozta nyilvános-

1 Szakács Kálmán: A magyarországi fasiszta mozgalmak programjai az 1930-as években. *Múltunk* 34(1989) 3–4. sz. 87–88. A szerző szerint „az újabb és újabb programszülés szinte rendszeres kísérőjelensége a fasiszta pártoknak”.

2 Az NSDAP programja és világnézeti alapjai. Bp. 2006. 37. (Eredeti kiadás: *Gottfried Feder: Das Programm der NSDAP und seine weltanschaulichen Grundgedanken.* München, 1933.) A DAP programjának elemzését ld. *Ormos Mária: Hitler.* Bp. 1994. 63–64.

ságra.³ Ahogyan arra a kérdéssel foglalkozó történészek utaltak, a szervezet 20 pontos programja a német náci párt programjának csaknem szó szerinti adaptációja volt.⁴ Az azonosulás nemcsak a programban, hanem a párt szimbólumaiban és külsőségeiben is megmutatkozott, így a horogkereszt és a barna ing átvételében, szervezeti felépítésében, vagyis a vezér feltétlen tiszteletében, az „éljen Böszörmény” köszöntésében, a katonás hierarchiában és a rohamcsapatok szervezésében. Az önálló arculat kialakításának nehézségeiben kétségtelenül szerepet játszott a párt vezetőségének igen alacsony szellemi színvonala is. Böszörmény pártja még a nemzetiszocialista pártok közül is kirítt szélsőségességével, demagógiájával és elképesztően alacsony intellektuális szintjével, programjával ezért a továbbiakban nem is foglalkozunk. Megválaszolatlan maradt ugyanakkor az a kérdés, hogy miért lehetett egy német munkások által Münchenben, 1920-ban megfogalmazott pártprogram alkalmas arra, hogy az 1930-as évek Magyarországon alföldi napszámosok, cselédek és mezőgazdasági munkások ezreit szólítsa meg és tegye a párt követőjévé?

A *Kaszáskeresztes Párt* megalakulását követően nem sokkal, 1932. június 16-án a parlamentben Meskó Zoltán országgyűlési képviselő megalapította a *Nemzeti Szocialista Magyar Földműves és Munkáspártot*. Ez a párt a Dunántúlon kezdte meg a szervezkedését, s ez használta először azt a szimbólumrendszert, amely a magyar nemzetiszocialista mozgalom jelképrendszerévé vált, a nyilaskeresztes szimbolikát, a „testvér” megszólítást és a zöld inges, fekete egyenruhás öltözetet. Ennek programja kisebb változtatásokkal azonos volt a Böszörmény-párt programjával, ebből következően a német pártprogrammal. A különbség a mérsékeltebb és szalonképeesebb megfogalmazásokban látható, szövege például került a nyílt antiszemita szólásokat, nem használta a „zsidó” kifejezést, csak jól felismerhetően írta körül ellenségképét.⁵ Az 1930-as évek második felében a *Kaszáskeresztes Párt* elvesztette politikai jelentőségét és felbomlott, a Meskó-féle párt azonban az 1935. évi országgyűlési választásokon 13 jelöltet tudott indítani, majd többszöri név- és vezetőváltással az 1939-es választás egyik legerősebb nemzetiszocialista pártja lett, akkor már gróf Pálffy Fidél vezetésével, *Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt* néven. Programját eközben nem változtatta meg, az azonos volt az 1932-ben meghirdetett programmal.⁶

Az első magyar ihletésű nemzetiszocialista programot 1933 decemberében, Debrecenben dolgozta ki a Böszörmény-féle *Kaszáskeresztes Pártból* kivált *Nemzeti Szocialista Magyar Dolgozók Pártjának* vezetősége.⁷ Ez a frakció 1933-ban egye-

3 Magyarországi pártprogramok 1919–1944. Szerk. Gergely Jenő–Glatz Ferenc–Pölöskei Ferenc. Bp. 2003. (Magyarországi pártprogramok II.) 228–236. Vö. *Szakács Kálmán: Kaszáskeresztesek*. Bp. 1963.

4 *Szakács K.: A magyarországi fasiszta mozgalmak* i. m. 89.

5 Magyarországi pártprogramok i. m. 268–273.

6 *Paksy Zoltán: A nyilaskeresztes mozgalom tevékenysége és társadalmi bázisa a Dunántúlon 1932 és 1935 között*. In: *Az antiszemitizmus alakváltozatai*. Szerk. Paksy Zoltán. Zalaegerszeg, 2005. 110–112.

7 Magyarországi pártprogramok i. m. 303–313.

sült a Festetics Sándor által ugyanebben az évben alapított *Magyar Nemzeti Szocialista Párttal*, s így ez lett a programjuk, Festetics tehát önálló tervezetet nem dolgozott ki. Ez a program már nem a német minta másolását jelentette, egyedi és igen részletes nemzetiszocialista programnak tekinthető. Festetics pártja az 1935-ös választáson két képviselőt tudott a parlamentbe juttatni, 1939-re azonban a párt elvesztette jelentőségét és egyetlen képviselője sem szerzett mandátumot.

Az 1930-as évek második felében több nemzetiszocialista párt is megalakult, így a Meizler Károly vezette *Keresztény Nemzeti Szocialista Front*, a Salló János, Rajniss Ferenc által szervezett *Nemzeti Front*, a legtekintélyesebbnek azonban a Szálasi Ferenc által alapított párt, illetve utódai tekinthetők. Szálasi pártjai minden újjáalakuláskor új pártprogramot adtak ki, erre azért volt szükség, mert az elődpártot hivatalosan betiltották. A hungarista mozgalom ideológiája ugyanakkor soha nem változott meg, Szálasi Ferenc az *Összetartás* 1938. évi számaiban *Út és cél* című cikksorozatában az 1933-ban megfogalmazott programját fejtette ki, többször szó szerinti ismétléssel, s ismeretes tény, hogy a *Nyilaskeresztes Párt* 1939 utáni parlamenti működésében és 1944-es rövid országzásánának kormányzati rendeleteiben is ezek a nézetek fogalmazódtak meg. A hungarista mozgalom ezen túlmenően, vezérének köszönhetően új szint hozott a szélsőjobboldali mozgalmak történetébe, s ideológiáját olyan eredeti magyar tartalommal telítette, amely minden ellentmondásossága ellenére képes volt a nemzetiszocialista eszmeiséget megújítani.⁸

Ezek a nemzetiszocialista irányultságú pártok azonos ideológiai alapon politizáltak, ahogyan ezt Endre László egyik programadó cikkében is megfogalmazta: „Ennek a nagy, láthatatlan, fajvédő és szocialista tábornak a látható pártjait, szervezeteit azonos eszmekör, azonos program vezérli.”⁹ 1938 elejétől a szélsőjobboldali sajtóban meg is jelent a *Láthatatlan Párt* elnevezés, amely a több különböző szervezetre oszlott nemzetiszocialista tábor eszmei egységét volt hivatott jelezni.

Az alábbiakban megkíséreljük összefoglalni a magyarországi nemzetiszocializmus azon pártprogramokon túlmutató, legfontosabb ideológiai elemeit, amelyek valamennyi párt számára iránymutatóként szolgáltak, s egyben magyarázatot adnak e mozgalmak politikai tevékenységére, társadalmi térhódításukra és utalnak az általuk elképzelt nemzetiszocialista Magyarország berendezkedésére. Elemzésünkben kizárólag azokat a kiadványokat vizsgáljuk, amelyek az 1930-as években keletkeztek, mert ezek járultak hozzá ahhoz, hogy a nemzetiszocialista mozgalmak nézeteik terjesztésével „felépítsék magukat” és ezzel népszerűségük csúcspontjára jussanak 1939-re, amikor az országgyűlési választásokon az ország második legerősebb politikai irányzatává, egyben a legnagyobb tömegmozgalmommá váltak.

Mielőtt erre rátérnénk, hangsúlyozni kell, hogy ezek a politikai szervezetek magukat nem pártként, hanem mozgalomként aposztrofálták, nézetük szerint Magyarországon „ez a mozgalom nem egy adott politikai rendszert akar megdön-

8 Vö. Gyurgyák János: A zsidókérdés Magyarországon. Bp. 2001. 452.

9 Endre László: Kitartás! Összetartás 1937. márc. 21. 3.

teni, hanem a nemzet egész világfelfogását kívánja átalakítani”.¹⁰ Ezt Szálasi Ferenc is egyértelműen megfogalmazta: „A hungarizmus ideológiai rendszer. A nemzetiszocialista világnézet magyar gyakorlata.”¹¹ Ebből következően politikai cselekvésüket sem a pártprogram, hanem a szervezkedés és a társadalmi térhódítás igénye jellemezte, melynek érdekében mindent eszközt igénybe vettek.¹² A hivatalos program ezen belül kizárólag a hatalomnak szólt, olyan kötelező formáságnak tekintették, amely szükséges a párt legális működéséhez, egyben természetesen kijelölte a párt helyét a nemzetiszocialista táboron belül. Félrevezető tehát, ha ezeknek a szélsőjobboldali pártoknak a tevékenységét kizárólag a programjaikon keresztül akarjuk megismerni és megérteni, ezek alapján ugyanis nem kapunk választ társadalmi térhódításuk valós okairól. A kérdés kapcsán Szálasi Ferenc annyiban vehető külön megítélés alá – azon túl, hogy az ő programja elsősorban megfogalmazása miatt sajátos, egyedi vonásokkal bírt –, hogy az ő pártjai esetében esett egybe leginkább a pártprogram és a mögötte álló ideológia. A különböző pártok vezetői és teoretikusai nézeteiket lapjaikban és beszédekben fogalmazták meg, az 1932-től megjelenő több száz nemzetiszocialista és nyilaskeresztes kiadványt, lapot, folyóiratot, könyvet és brosúrát azonban a mai napig nem elemezte egyetlen szakmunka sem.¹³ Ezek segítségével kíséreljük meg áttekinteni az alaptéziseket, minden esetben idézve egy-egy, a kérdést legjobban megvilágító korabeli szövegrészletet.

Közérdek az önérdék előtt

A magyar nemzetiszocialista pártok programjának egyik állandó vezérgondolata a *közérdek az önérdék előtt* elv volt. Ez a szélsőséges politikai erők által előszeretettel hangoztatott megfogalmazás a közösség primátusát jelentette az egyéni érdekekkel és az individualizmussal szemben. Nézőpontjukban a „népközösség, mint természettől adott abszolútum” jelenik meg, amely meghatározza – meg kell, hogy határozza – az egyén látásmódját és magatartását.¹⁴ A közösséget ez esetben a magyar nemzetiszocializmus által meghatározott etnikai-faji keret alkotta, azaz a zsidóságon kívüli keresztény magyarországi társa-

10 *Festetics Sándor*: Az új nemzeti mozgalom gazdasági irányelvei. Mezőföld 1934. jan. 7. 1. „A magyar nemzetiszocialista mozgalom – magyar népmozgalom: tehát se nem fascizmus, se nem hitlerizmus.” *Migray József*: Mít akar a magyar nemzeti szocialista mozgalom? Bp. 1936. (Magyar nemzeti szocialista könyvtár 1.) 3.

11 *Szálasi Ferenc*: Út és cél. H. n., 1954. 9. (A nyilas emigráció által kiadott kötet.)

12 Ahogyan arra Ormos Mária is rámutatott, a 800 oldalas *Mein Kampf*-ban is csupán két oldal foglalkozik a párt programjával, s az is arról szól, hogy nem a tartalma a fontos, hanem a hit a mozgalom igazságában. *Ormos Mária*: Boldogság-ideológiák a XX. században. *Magyar Tudomány* 39(1994) 1197–1198.

13 Ezek egy részét ld. *Márkus László*: Az ellenforradalmi korszak sajtója (1919–1944). In: A magyar sajtó története. Szerk. Márkus László. Bp. 1977. (A MÚOSz Újságíró Iskola kézikönyvei) 168–170., valamint: *Gyurgyák J.*: i. m. 452.

14 *Póczik Szilveszter*: A fasizmusok kérdéséhez. *Valóság* 36(1993) 1. sz. 29.

dalom, melybe egyaránt beletartozott a nagyobb presztízszű „turáni” és „árja” származás, de nem fogalmazott meg kirekesztést a szláv vagy román eredettel szemben sem.¹⁵

A *közérdek az önérdek előtt* elv legfontosabb mondanivalója azonban gazdasági vonatkozású volt, s a magyar nemzetiszocialista ideológia egyik központi, speciális gondolatát fogalmazta meg, a korlátozott magántulajdon elvét. E szerint a gazdasági termelésnek nem szabad kizárólag a piac törvényei szerint működnie, mert a gazdasági racionalitás számításait a „közérdek” szempontjainak felül kell írniuk. „Az ellentét, amely áthidalhatatlan a liberális kapitalista világfelfogás és a nemzeti szocialista világfelfogás között *az alapelvben van, amely az emberi cselekvéseket a gazdasági és társadalmi életben irányítja. A liberális kapitalista világfelfogás szerint a *gazdálkodás célja – a korlátlan magánhaszon, s ennek megszerzési módja és eszköze a spekuláció, amely sohasem nézi a közérdekeket, a társadalom, a nemzet javát. [...] A nemzeti szocialista világfelfogás a gazdálkodás célját – a köz anyagi és kulturális szükségleteinek lehető tökéletes kielégítésében látja. Eszköze: a termelő munka és a javak igazságos cseréje. Senki sem gazdagodhat a köz rovására spekuláció útján; senki sem tehet szert nagy munkanélküli jövedelemre a termelő munka és reálvagyon – a földbirtok – kárára. A liberális kapitalista gazdasági és társadalmi rend irányítúje az életben a profit; a nemzeti szocialista gazdasági és társadalmi rendé: a közérdek és a közjó.*”¹⁶ E nézet alapjául felfogásuk szerint a magyar történelmi alkotmányosság, és – bármilyen különösnek is látszik – a Szent Korona tan szolgált. E szerint a magyar társadalom minden ingó és ingatlan vagyona tulajdonképpen a Szent Korona tulajdona,¹⁷ „és mint ilyen, a Szent Korona hatalmával utaltatik egyeseknek, a Cél irányában közreműködőknek birtokába, vagyis nem korlátlanul”¹⁸ Tehát a magyar nemzet minden tagja a Szent Koronától kapta javait, s mindaddig birtokolhatja, amíg az a nemzet üdvére válik. Abban a pillanatban, amikor ennek nem tesz eleget, tulajdonától megfosztható. Tömör megfogalmazásban: „A Szent Korona elmélete szerint is: korlátozott magántulajdont akarunk”¹⁹ és „A magyar nemzeti szocializmusnak a Szent Korona diktatúráját kell proklamálnia.”²⁰*

Arról, hogy az elméleti kinyilatkoztatáson mit értettek a konkrét gyakorlatban, Festetics Sándor egyik parlamenti interpellációja tudósít. Festetics 1935. december 4-én arról kérdezte az iparügyi minisztert, van-e tudomása arról, hogy a

15 „Mit értünk népi közösség alatt? A Magyar Nemzet testét képező turáni és árja származású, teljes jogú magyar állampolgárok testvéri életszövetségét.” *Péchy Henrik: A magyar nemzetiszocializmus politikai és gazdasági programja.* Bp. 1937. 9.

16 *Migray J.*: i. m. 14.

17 „Minden jognak, minden hatalomnak és minden tulajdonnak forrása a Szent Korona. A Szent Korona elméletében megtestesült a kollektívizmus nagy eszméje.” *Némethy Béla: Hol vagy magyar Hitler?* Bp. 1932. 6. Ugyanez más szerzőtől részletesen kifejtve: *Kissházy Bulcsú: Korlátozott magántulajdon.* Új Népszava 1938. júl. 13. 5.

18 *Meskó Zoltán, ifj.*: A magyarság hivatása. Bp. 1937. 103.

19 I. m. 107.

20 *Némethy B.*: i. m. 9.

Transdanubia vállalat tulajdonában lévő enyingi gőzmalmot veszteséges működés miatt bezárják, és 52 dolgozója elveszti munkahelyét. „Itt van éppen a fontos elvi kérdés, amelyre rá kívánok térni és ez az, hogy itt tipikus példáját látjuk a demoliberális gazdasági rendszernek, ahol a vállalatok egyedül a haszon elvén alapulnak, de teljesen háttérbe szorul az úgynevezett szolgálati elv, vagyis az a nagy gondolat, amelyért a nemzetiszocializmus mindig küzdött és küzdeni fog, hogy ti. egy ilyen vállalat elsősorban ne csak a maga hasznát nézze, hanem azt nézze, hogy üzemének fenntartásával a közérdeknek és a népnek tesz szolgálatot.”²¹ Tehát egy működő üzem nem nézheti kizárólag a gazdasági termelés nyereségességét, azt összhangba kell hozni a társadalmi hasznosság elvével, e konkrét esetben úgy, hogy a nyereségesség rovására továbbra is foglalkoztatja munkásait.

Ennek az új társadalmi-gazdasági rendnek a kialakítását a magántulajdoni viszonyokba való beavatkozással képzelték el, amelyet ugyancsak a történelmi alkotmányossággal kívántak legitimálni, s kiindulópontjául ismét csak a Szent Korona tan szolgált. „A közérdek védelme szükségessé teszi tehát a nemzet élte irányítóinak azt a jogát, hogy mindennemű nagyüzembe imperatívé beavatkozhassanak akkor, ha ott a közérdek sérelme akár csak közvetve is előáll. A Magyar Nemzeti Szocialista Párt e sarkalatos alaptételét akkor is érvényesíteni kell, ha az merev ellentétben van a szabadverseny és a laissez-fair, laissez-passez-elv világszerte dédelgetett rendszerével. Alapvető tétele a magyar nemzeti szocializmusnak, hogy a nemzet pénzügyi felségjogát elsősorban a saját nemzeti értékei és ne a nemzetközi arany érdekében vesse latba” – írta Pálffy Fidél.²² Egy másik szerző szerint: „Szent István egyike, sőt legelsője azoknak a magyar példaképeknek, akikből erőt, hitet, sőt ami ennél is fontosabb: történelmi jogalapot meríthetünk a köz érdekében foganatosítandó alkotásra.”²³

Szálasi Ferenc a fenti elméletet a „szociálnacionálé” kitételrel definiálta, mely az ő kissé bonyolult megfogalmazásában a következőket jelentette: „Az egy ember által összehalmozott tőkének van egy határa, melyen felül a tőke már nem egyetlenegy ember munkájának a gyümölcse, hanem a tőkefelhalmozódáshoz a munkások tömege a termeléssel, az állampolgárok milliói a fogyasztással, az állam pedig a termelés, fogyasztás és haszon élvezetének a nemzet akaratából történő biztosításával járul hozzá. Az államnak tehát joga van ahhoz és kötelessége, hogy az így közös erővel felhalmozott tőke élvezetébe szabályosan befolyást gyakoroljon és a tőke áldásos hasznából az összegyűjtésben résztvevőknek is megfelelő részt juttasson oly módon, hogy ez a részjuttatás a köz érdekeit szolgálja.”²⁴

21 Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. IV. Bp. 1935. (Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. – Napló IV.) 379.

22 *Ernst Reventlow*: Nemzeti Szocializmus az új Németországban. Magyaróvár, 1933. 154. (Fordította és a függelékét írta: Pálffy Fidél.)

23 *M. K.*: Első és legnagyobb diktátorunk és a magyar nemzetiszocializmus. Kitértés 2(1937) 7. sz. 1.

24 *Szálasi Ferenc* (sic!): A magyar állam felépítésének terve. Bp. 1933. 11. A szöveg csaknem szó szerint megismételve: *Szálasi-Széchenyi L.*: Út és cél. A Hungarizmus nemzetgazdasági vonatkozásai. III. Összetartás 1938. jún. 5. 3. Vö. *Lackó Miklós*: Nyilasok, nemzetiszocialisták. Bp. 1966. 49–50.

Ezek a megfogalmazások tehát azt jelentik, hogy a nemzetiszocialista állam sajátos gazdaságpolitikai céljainak elérése érdekében a tulajdoni viszonyokba is beavatkozott volna, azaz hatalmi nyomással kényszerítette volna ki a kapitalista, piaci viszonyok megváltoztatását, s építette volna ki sajátos gazdasági-társadalmi rendszerét. Erre azért is szükség volt, mert nézetük szerint a liberális-kapitalista világ, minden velejárójával, így a demokráciával, parlamentarizmussal együtt alkalmatlan eszköz a társadalmi konfliktusok megoldására. „A jelenlegi liberális kapitalista gazdasági és társadalmi rend megbukott, s egy újnak, egy jobbnak, egy igazságosabb gazdasági rendnek kell jönnie. A javak elosztását az egyéni haszon és az egyéni tulajdon alapján álló liberális kapitalizmus igazságosan, helyesen és a köz érdekében elosztani nem tudja, – de nem is akarja. Ez a kiindulási oka a jelenlegi nyomornak, munkanélküliségnek.”²⁵ Ennek a helyzetnek a megoldását tehát a korlátozott magántulajdonon alapuló gazdasági rendszer jelentette elképzeléseikben.

A nemzetiszocialista pártok viszonya a történeti múlthoz

A szélsőjobboldali szerzők körvonalazták a nemzetiszocialista állam politikai kereteit is, melyek gyökereit a múltban találták meg. Ez vezet el ideológiájuk következő fontos eleméhez, a *magyar történeti alkotmányosság visszaállításának* gondolatához. Nem titkolták, hogy a nyilaskeresztes mozgalom olasz és német minta alapján indult meg, azonban úgy látták, hogy a fasizmus egy olyan civilizációnak az alapja, amely új korszakot hoz az európai történelemben. Nézetük szerint a feudalizmust felváltó liberalizmusnak érkezett a vége, új világrend van kialakulóban: a nemzeti szocializmus. „Ez az összeomló civilizáció az a társadalmi és politikai rendszer, amely Európában a francia forradalommal kezdődött 1789-ben (minálunk 1848-ban), és egészen mostanáig tartott. A korszak teremtette meg azt a liberális-parlamentáris rendszert, amely a hűbéri rendszert váltotta fel.”²⁶ Az új világrendnek vannak bizonyos közös alapelvei – ebből következően nem érezték problematikusnak a német pártprogram átvételét –, azonban végül minden országnak a saját hagyományai alapján kell kialakítania a nemzetiszocialista rendszert. Így a nyilaskeresztes mozgalom is – hangsúlyozták cikkeikben – az ősi magyar alkotmányosságon alapul. Sőt, fejtegette ki Pálffy Fidél, valójában a nyilaskeresztes mozgalom áll az ősi magyar alkotmányosság talaján, az ország az, amely egy ideje letért róla.²⁷ „A liberalizmus meghamisította magyar alkotmány helyébe az ősit kívánjuk, időszerű újításokkal kiegészítve. Mi állunk az ősi alkotmány alapján, nem ellenfeleink!”

²⁵ Némethy B.: i. m. 3–4.

²⁶ Festetics Sándor: Ami engem igazol! Mezőföld 1933. aug. 27. 1.

²⁷ Pálffy Fidél: Alkotmányosság. Mezőföld 1934. jún. 10. 3.

– írta ifj. Meskó is.²⁸ A magyar alkotmányosság alapjait nézetük szerint ugyanis a vérszerződés, a Szent Korona tan, a királyi törvények és felségjogok rendszere alkotja, s természetesen az államalapító keresztény világnézet.

A Szent Korona tan szerint a nemzet egyenlő az állammal, sőt az tartja kezében a „közösség legfőbb tulajdonjogát is” – ahogyan azt láttuk a korlátozott magántulajdon esetében. 1848 előtt a király és a nemesség alkotta a nemzetet, utána a „magyar népegész”. Ebbe a „népegészbe” azonban a liberalizmusnak köszönhetően idegen elemek kerültek bele, a nemzet „bebocsátotta államunk fájába a szút”, és így letérítette az országot a liberalizmussal az alkotmányosság útjáról. „A gazdasági sors, a szabad verseny, a katonai és pénzügyi ellenőrzés, banktitok, kivitel-behozatal, kamatmarzs, ezek a mai kor léleknélküli jegyei a fajkeveredettséggel degeneráltságának e gyalázatos korszakában.”²⁹ Nézetük alátámasztására hozták fel példának a modern gazdaság egyik legfontosabb intézményét, a tőzsdét, hiszen ott részvények formájában, név nélkül cserélnek gazdát a vagyonok. Holott a magyar alkotmányosság fontos eleme az ősiség, a név nélküli vagyon elveszti legitimitását. A nyilaskeresztes mozgalom ezért az ősi magyar alkotmányosság alapján kívánta a nemzetiszocialista államot felépíteni.

Szálasi elméleti rendszerében ezek a nézetek érhetőek tetten a legnehezebben, ő ugyanis teljesen új gondolatsort vezetett be, melyet a következőképpen lehet körvonalazni. A magyarság 1867-ig fel tudta építeni az államot a nyugati államépítési modellek, minták alapján, amire kizárólag egyedül volt képes a Kárpát-medence népei közül. Egy nagyon fontos tényezőben elmaradt azonban a nyugati államokhoz képest. Nyugaton az államok „erkölcsileg, szellemileg, anyagilag, vérségi származás és nyelviség szempontjából belső egységüket már elérték, rendszerátültetéseknel tehát csupán belső életük erőtényezőinek egymásra hatását, vagy egymáshoz való viszonyát kellett csak megváltoztatniuk, már egységes nemzetté rendszereződtek, ha kezdetleges formában is, de egységes nemzeti akaratot tudtak kifejezésre juttatni; állami célkitűzéseikben nemzetük egységes erő kifejtését biztosítani tudták, az államhatalom célkitűzését a nemzet nemcsak elfogadta, hanem magáévá is tette és az államhatalom akaratának és irányításának megfelelően tudatosan végre is hajtotta; az államcél és nemzeti cél minden kialakult és elfogadott rendszerben egy tudott lenni.”³⁰ Ezzel szemben Magyarország ki tudta ugyan építeni a nyugati mintájú államot, „anélkül azonban, hogy az államiságunkat képező népcsaládokat az államiság szerves részévé tudta volna tenni”. „Népcsaládok” fogalmán Szálasi a történelmi Magyarország területén élő nemzetiségeket értette. Fontos tehát, hogy nézete szerint e népcsaládok *együtt* alkották a történelmi magyar birodalmat. A lemaradásból, illetve az

28 Meskó Z., ifj.: i. m. 164. Apja, a nyilaskeresztes pártot alapító Meskó Zoltán már 1930-ban így írt: „Lássuk végre azt a férfiút, aki visszavarázsol a múltból legalább egy kis darabot.” *Meskó Zoltán: Hol az elhivatott férfiú? Nemzeti Élet* 1930. ápr. 20. 1.

29 Pálffy F.: Alkotmányosság i. m. 3.

30 Szálasi-Széchenyi L.: Út és cél. A Hungarizmus és a nép. A népcsaládi és kisebbségi kérdés. Összetartás 1938. máj. 8. 1.

eltérő helyzetből a történelem során több súlyos következmény származott. Az egyik, hogy a különböző külső támadó erők kijátszhatták egymás ellen ezeket a népcsaládokat. Súlyosabb következmény volt azonban az, hogy „nem tudtunk Hazát adni és e Hazában Hont a népcsaládoknak”. Ez volt az a legfontosabb különbség, amely a magyar államképződményt a nyugati államoktól elválasztotta. Szálasi megfogalmazásában: „Mi magyarok nem a Haza valóságát építettük meg, hanem csupán ennek hatalmi keretét, az államot.” Ezek után érthető, ha a különböző népcsaládok oda igyekeznek, ahol a „Haza és az állam egy”. Csak-hogy ez a széthúzás nem következhet be, Szálasi szerint ugyanis a Kárpát-medence olyan földrajzi egységet képez, amely részekre tagolva életképtelen. A népcsaládok olyan szimbiózisban élnek, melyből ha az egyik kiszakad, az összes elpusztul. „Az egyes népcsaládok tájrészlet szerint helyezkedtek el. A szláv népcsaládok a hegyvidéki, a német népcsaládok a dombvidéki, a román népcsaládok az alpesi jellegű hegyvidéki, a magyar népcsaládok a síksági területeken kaptak biztos talajt sajátos népi életformáik kialakításához.” „Egymásra utaltságuk nem vitás.” Mindebből következik, hogy a Kárpát-medence egységét helyre kell állítani. A Kárpát-medence, azaz a történelmi Magyarország Részföldrre oszlik. Központi, legnagyobb, magyarok lakta területe a Magyarföld, a Felvidék a Tótföld, Kárpátalja a Ruténföld, Erdély az Erdélyföld, a burgenlandi nyugat-dunántúli régió a Nyugat-Gyepű nevet kapta Szálasi elképzeléseiben, melyekhez hatodiként a Horvát-Szlavónföld járult. Ezek egyesülése hozza létre a Hungária Egyesült Földeket, amely tulajdonképpen a történelmi Magyarországgal azonos. Ennek restaurálása Szálasi szerint kizárólag a hungarizmus jegyében történhet meg, mert csak ennek keretei tudják biztosítani a népcsaládok harmonikus együttélését. Szálasi tehát nem a terület történelmi hagyományaiból indult ki, hanem az „Isten-adta földrajzi, erőforrás- és népi viszonyok” szükségyszerűségéből, melyek „Örökérvényűek, Örökkövászok, Örökmegyék és Örökutak, melyeken az Ősföld népeinek haladniok, államiságuknak épülnie kell”, s melyen „emberi erő nem változtathat, nem téphet szét”.³¹

A népcsaládok együttműködésük eredményeként végül el fognak jutni a magasabb szintű „hungarisztikus” kultúrába. A megvalósult hungarista államban létrejön az állam és a nemzet egysége, az államcél és a nemzetcél egygé válik. „A hungarista állam biztosítja az államépítő közerkölcsöt, a közjót”, valamint „megbontthatatlan népi egységbe” kovácsolja „a nemzettartó parasztot, a nemzetépítő munkást, a nemzetvezető értelmiséget és a nemzetvédő katonát”.³² Ugyanakkor Szálasi programjai hangsúlyozták történelmi elkötelezettségüket is: „A Hungarizmus az évezredek magyar apostoli királyság eszméjének alapján áll.”³³ 1938-as bírósági tárgyalásán pedig a következőket mondta az utolsó szó jogán: „A vád ellenem, hogy az ezeréves alkotmány ellen török. Ez nem igaz. Én az 1848 és

31 Magyarországi pártprogramok i. m. 323.

32 Szálasi-Széchenyi L.: Út és cél. A Hungarizmus és a nép i. m. 1–2.

33 Magyarországi pártprogramok i. m. 373.

1867 óta megváltoztatott alkotmány ellen harcolok, ez ellen török.”³⁴ Látható tehát, hogy Szálasi felfogása is pontosan illeszkedett a történeti alkotmányosság visszaállítását célként kitűző nemzetiszocialista elképzelésekbe.

A politikai berendezkedés kapcsán kell kitérni az állam irányításának általuk elképzelt módjára is, mely a liberalizmus szülte parlamentarizmus elvetését, de megint csak nem új rendszer kiépítését, hanem egy régi visszaállítását jelentette. „A liberalizmust és annak szülőtteit: a kapitalizmust, szociáldemokráciát, kommunizmust, egyéni szabadságot (individualizmust), parlamentarizmust, korrupciót és egyéb történelmi szennyet” a nemzeti államoknak – Olaszország és Németország után Magyarországnak is – le kell győzniük és vissza kell térni „történelmük és fajuk ősi, évszázados állam- és társadalomalkotó formáihoz és alaptételeihez”.³⁵ Ez az államirányítási forma a *vezérelv*. Definíciójuk szerint a nemzetiszocialista állam nem azonos sem a diktatúrával, sem a monarchiával.³⁶ Az élén álló vezér esetében ugyanis hatalmának forrása a népben rejlik, míg a másik két esetben egy „népen kívül álló” hatalom kezében van. A diktátor teljhatalmú, de felelőtlen egyén, ezzel szemben a vezér teljhatalmú és felelős egyén, hiszen felhatalmazását a néptől kapta, s tetteivel el kell számolni. Ezért nem lehet például Magyarországon a vezér Gömbös Gyula – hangsúlyozták –, ő legfeljebb diktátor lehet. Gömbös ugyanis vezér akar lenni, hogy majd azután hozza létre a nemzeti egységet. Ezzel szemben a nemzetiszocializmusban a nemzeti egység emeli magasba a vezért. Gömbös már csak azért sem lehet vezér – írta Festetics –, mert a nemzetnek már van vezére, Horthy Miklós személyében. Tehát a vezér csak az lehet, akit a nemzet egyöntetű lelkesedése emel ebbe a méltóságba. A vezér nem uralkodik, hanem megtestesíti az egységes társadalmi akaratot. Az ő szerepe hatalomra kerülése után az, hogy hatalmával élve, végrehajtsa a nemzetiszocialista állam kiépítését, amely megszünteti az ellenérdekelt politikai erők működését is. Ebből következően megszűnik a különböző társadalmi rétegek érdekartikulációja, így a hagyományos értelemben vett politika is véget ér. Ebben a rendszerben tehát nincs szükség politikusokra, ezért írta Szálasi erről a kérdéstről: A politika „alkotóelemei az állam történelem-, földrajz-, erőforrás-, nép- és társadalomjogi helyzete, valamint egyetlen koponya, mely a tények helyes felismerése alapján” irányítja az államot. Ő az egyetlen politikus az államban, a „vezetőpolitikus, aki egyetemlegesen intézi az államéletet”, „ő tervezi, szerkeszti és állítja munkába az államgépezetet”.³⁷ Az 1930-as évek Magyarországon a nemzetiszocialista pártok Horthy vezéri szerepét hangoztatták, mellyel a legális működés feltételeit is igyekeztek biztosítani.³⁸

34 Szálasi Ferenc ny. vezérkari őrnagyot a M. Kir. Ítéltábla 3 évi fegyházra ítélte 1938. július 6-án. Az ítélet nem jogerős. Összetartás 1938. júl. 9. 1. A lap első oldalán Szálasi-portré látható.

35 Machay Károly: Nem „vezér”-elv, hanem „fő”-elv! Kitértés 2(1937) 1. sz. 3.

36 Gróf Festetics Sándor: Egy eldőrdült lövés. Mezőföld 1933. okt. 8. 1–2.; Uő: Eckhardt Tibor és a vezéri elv. Mezőföld 1934. márc. 18. 3.

37 Magyarországi pártprogramok i. m. 321–322.

38 A nemzeti szocialista mozgalom lelkesen ünnepelte Horthy Miklós kormányzót, a legnagyobb magyar testvért! Pesti Újság 1933. dec. 10. 1–2. Teljes 1–2. oldalas cikk, Horthy fényképével;

Mindezek mellett a vezérelvet is a történeti magyar alkotmányosságából vették le és igazolták: „A főelv speciálisan magyar, ősi, uralmi és tekintélyi fogalom. Már az ősmagyarok is törzsfők irányítása alatt harcoltak és veszélyek idején »főt«, fejedelmet emeltek maguk fölé.”³⁹ A magyar történeti hagyományt példák sokaságával igyekeztek igazolni, az Árpád által vezetett honfoglaló törzsektől kezdve Szent István államalapításán és Mátyás rendteremtésén át egészen a Horthy „vezér által a biztos pusztulástól megmentett” trianoni Magyarorszáig. A „vezéri gondolat, tehát magyar gondolat” szűrték le a konzekvenciát.⁴⁰ Hangsúlyozta ezt a hungarista program is: „A magyar nemzetiszocializmus megvalósítja az ősi magyar népi és nemzetvezéri elvet.”⁴¹

A szélsőjobboldal történelemszemlélete kapcsán kell kitérni a nemzetiszocialista szimbólumrendszer szerepére is, melynek legfontosabb jelképe, a nyilaskezret nézetük szerint egyszerre ötvözte az ősi magyarság, a lovas nomád nép szellemiségét és a harcos kereszténységet. („Hangom az urali hegyek visszhangja és a csodaszarvast űző harcosok riogatása. [...] Jöttem a nyíllal, amelyet Rómában keresztbe tettem, amelynek tanításait befogadtam, de a nyilam négy hegyét megtartottam.”⁴²) Elképzeléseikben a honfoglalástól a 13. századig tartó Árpád-kor kiemelt jelentőséggel bírt, hiszen a magyar nép ekkor foglalta el hazáját, ekkor alakult ki a magyar állam történeti határa és ezeréves rendje, ekkor vette fel a kereszténységet, amely biztosította a fennmaradását, ekkor születtek meg az alkotmányosságának alapjait alkotó törvények, s formálódtak ki a magyar társadalom alapvető jellemvonásai, melyeket idegen etnikum (faj) beolvasása még nem zavart meg. „István királyra várt az a történelmi nehéz szerep, hogy a magyarságot helyhez kösse, rendszerbe kényszerítse, kereszténnyé tegye és kibékítse a gyűlölködő Európával. Szent Istvánnak van sok mondanivalója 1000 év távlatából a magyar nemzetiszocializmusnak is. [...] Mi, magyar nemze-

Hadak útján. Mezőföld 1933. dec. 31. 1.: egész oldalas cikk fényképpel. Ezt Meskó parlamenti beszédeiben is többször világossá tette, így Az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom ideiglenes rendezéséről szóló 1920:I. tc. módosításának vitája során is, melyet pártja nevében elfogadott, hogy ezzel is kifejezze „a nemzeti szociális magyar népmozgalom részéről annak a meleg szeretetnek, határtalan tiszteletnek és hűségnek” a kinyilvánítását, mellyel a „kormányzó úr személye iránt” viseltetnek. Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. XVII. Bp. 1933. (Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. – Napló. XVII.) 595. (1933. júl. 7-i ülés.) Vö. Meskó audienciáját a kormányzónál, valamint 1934. februári, a Vigadóban elmondott beszédét. Országos nemzeti szocialista nagygyűlés a fővárosban. Pesti Újság 1933. nov. 12. 2. A debreceni pártszervezet még azt a végzetes ballépést is elkövette, hogy 1937 novemberében Horthyt egy nyilas nagygyűlésen I. Miklós néven királynak kiáltotta ki.

39 Machay K.: i. m.

40 Fesztetics Sándor: Egy emlék és egy gondolat. Mezőföld 1934. szept. 2. 2. „A liberális polgárállam helyébe az állandósított honvédelmi forradalom, a totális nemzetszervezet, a nemzetiszocialista katoná állam, az ősi magyar vezéri elv és az ősi magyar katonaeszmény kell lépjen!” Szálasi Ferenc bejelentette a budai Vigadóban, hogy a nemzetiszocialista mozgalom a hatalom átvételére törekszik. Virradat 1937. okt. 25. 5. Málnási Ödön beszéde egy nyilas nagygyűlésen.

41 Magyarországi pártprogramok i. m. 373.

42 Ld. Nemzeti Harc 1937. nov. 1. 2.

tiszocialisták, késői magyarok, teljesen hasonló problémák előtt állunk. Széteső, szervezetlen, meghasonlott, ezerfelé húzó, civakodó nemzet, amely fölött bölcsen és okosan, de erős kézzel kell uralkodni. A nemzetet újra szerves egésszé kell kiépíteni. A külső és belső ellenségeket irgalmatlanul letörni. Újjáépíteni a társadalmat, kultúrát, gazdaságot, mindent.⁴³ „A nyilaskeresztnak ezzel az értelmezésével [...] azt akarják kifejezésre juttatni, hogy a nyilasmozgalom szellemi rokona és egyenesági folytatása e nagy történelmi magyarok nemzeti politikájának.”⁴⁴ A szélsőjobboldal szemében tehát az Árpád-kori szimbolika jóval nagyobb jelentőséggel bírt, mert megjelenítette az egységes és romlatlan magyar nemzetet, az ereje teljében lévő magyar államot, sőt felvillantotta annak az idealizált világnak a képét is, amelynek eljöveteleért, megvalósításáért a mozgalmuk küzdött. Ezt a kérdést talán Festetics Sándor mondatai világítják meg a legjobban: „Egyszer egy társaságban fehér papíron, színes ceruzákkal felrajzoltam a régi magyar zászlót, az Árpádok zászlaját. Azt a zászlót, amelyen váltakozó piros és fehér csíkokon büszke arany oroszlánok sétálnak keletről nyugat felé. Azt a zászlót, amely mindenütt ott lobogott, a rónaságon és a bércek tetején egyaránt, amikor őseink Nagy-Magyarországot megalkották, amikor tiszteltté és félelmetessé tették hazánkat, a Fekete-tengertől egészen az Atlanti-tengerig.

Azután megkérdeztem a jelenlévőktől, hogy micsoda zászló az. Nem tudta megmondani senki. [...] Azóta ez a kis élmény eltávolíthatatlan nyomot hagyott maga után az én emlékezetemben, mert mindennél világosabban rámutatott arra, hogy az eleven összeköttetés a régi és az új haza között teljesen megszakadt. Ez a kis esemény világosan elénk varázsolja azt az igazságot, hogy idegen emberek, idegen jelszavak és idegen eszmék befolyása alatt mennyire elkalandozott már ez a nemzet a honalapító ősök által kijelölt utakról. A honalapító régi Árpádok Magyarországa és a mai Magyarország között, a 19. század demoliberalis eszméinek lélekfontó hatása alatt, megszűnt minden eleven kapcsolat, lelki hasonlóság és közösség.”⁴⁵

Gondolatmenetükben azonban nemcsak a történelmi alkotmányosság restaurációjára helyeztek hangsúlyt, hanem a *magyar nemzetkarakter megőrzésére* is. Ez alatt a magyar társadalom évszázados rendjének, normáinak és szokásainak az összességét értették, s harcot hirdettek az ezt romboló „destruktív” mentalitás és magatartás ellen. „*Világosan látható, hogy van egy magyarul írott álkultúra, mely züllesztzeni igyekszik a magyarság erkölcsi érzékét, mely a szabadszerелеm, a cinikus nemzetköziség és istentagadás irányába igyekszik terelni a magyarságot.*”⁴⁶ A szélsőjobboldali gondolkodás e 19. század vége óta élő nézetének mozgatórugóit Szabó Miklós történész mutatta meg: szerinte a Közép-Európát jellemző kultúr-nemzeti fejlődésben „a nemzet tagjának az számít, aki egyrészt birtokolja az

43 M. K.: i. m. 1.

44 Machay Károly: Tisztázni a jelvények és világnézetek kérdését! Bp. é. n. 4. (Brosúra 1940 körül.)

45 F. S.: Előszó. In: Új irányok felé. Festetics Sándor gróf, országgyűlési képviselő kilenc vezércikke. Bp. 1934. 3.

46 Dr. Oláh Ernő beszéde. In: A mezőberényi első nyilas nagygyűlésen elhangzott beszédek. Mezőberény, 1937. 9.

anyanyelvet, másrészt pedig magán viseli a nemzetkarakter jegyeit. Az önmagát így értelmező közösség: veszélyeztetett közösség. Mivel nem hosszú organikus fejlődés, hanem felgyorsított modernizációs folyamat terméke, erős bizonytalanságérzet uralkodik a közösséget összefogó kohéziós erő szilárdságát illetően. Állandó veszélyként kísért annak a lehetősége, hogy idegen befolyás kiforgathatja a nemzeti jellemet adott mivoltából és más jellemmé formálhatja át.⁴⁷ Ebből következően a magyar nemzet fennmaradását csak az biztosítja, ha megmarad a saját „faji jellegén” belül. A társadalom összetartó erejét ugyanis annak hagyományai, erkölcsi normái, magatartásmintái, konvenciói stb. alkotják. Ha ezek szétbomlanak – márpedig az idegen népelemek beáramlása ezt eredményezi – az a magyar társadalom szétzúllásához, végső esetben pedig a nemzethalálhoz vezet. A nemzeti kohézió megőrzését és az ehhez szükséges – Szabó kifejezésével – szociális kontrollt kizárólag a nemzetfenntartó osztályok képesek biztosítani, melyeknek társadalmi befolyását ezért biztosítani kell.⁴⁸

Mindez jól látható a szélsőjobboldalnak a *földkérdéshez* és a *keresztény valláshoz* való viszonyulása kapcsán. A magyar nemzetkarakter jellemző vonása nézetük szerint ugyanis a földművelő életforma, amelynek támogatását a nyilasok is a konzervatív agrárius hagyományok alapján követelték. „Gazdasági életünk alapját mezőgazdálkodásunk képezi. Erre épül fel, mint a szilárd és megváltoztathatatlan földrajzi és erőforrás adottságok által előírt és felépített pillérekre, egész gazdasági életünk” – írta Szálasi.⁴⁹ Bár nyíltan vállalták a szegényparasztság érdekeinek képviselését, mégis igen óvatosan fogalmaztak a földreformról.⁵⁰ Nézetük szerint a nemzetiszocialista földbirtokpolitika elveit, a „belenyúlás mérvét, a közérdek határozza meg”.⁵¹ A cél tehát nem az, hogy „megnyugtassanak bizonyos népréteget”, hanem a „nemzet és a magyar faj érdeke, a termelés és a fogyasztás fokozása, a magyar nép életstandardjának általános emelése”.⁵² „Nem a kis, 4-5-6 holdas törpebirtokok számát kell szaporítani.”⁵³ A földbirtokrendszer átalakításához „csak a zsidó nagybirtokosok, idegen állampolgárok kezén lévő birtoktesteket lehetne felhasználni”. Magyar földbirtokos földjéhez csak büntetésből lehetne hozányúlni, például akkor, ha zsidó bérlőnek adta ki a birtokát.⁵⁴

A földbirtokrendszer szempontjából is tehát minél többet meg kell őrizni a magyar hagyományokból, átalakítását pedig összhangba kell hozni a gazdasági termelés hatékonyabbá tételével, ebből a szempontból a mezőgazdasági termelés

47 Szabó Miklós: Nemzetkarakter és resszentiment. Gondolatok a politikai antiszemitizmus funkcióiról. Világosság 22(1981) 359.

48 Szabó Miklós: Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története (1867–1918). Bp. 2003. 271.

49 Szálasi F.: i. m. 18. Idézi: Lackó M.: i. m. 50.

50 Lackó M.: i. m. 37–38.

51 Pálffy Fidél: Nemzeti szocialista földbirtokpolitika. Mezőföld 1933. dec. 31. 2.

52 I. h.

53 Horváth Lajos: A horogkereszt programja: a földnélküli kisgazda társadalmat újabb földbirtokreform útján 25–30–50 holdas örökbérlőre kell juttatni. Pesti Újság 1932. júl. 17. 3.

54 I. h.

zsidótlanítása mind a két feltételnek megfelel. A két cél közül azonban a termelés fokozása prioritást élvezett, hiszen militarista mozgalomként háborúra készültek, melynek előfeltételét a gazdasági termelés fokozása jelentette. „A földbirtok felosztása útján egy lépést sem tehetünk a szociális igazság felé, ha kiderül, hogy a földbirtok mechanikus, pusztán nagyság szerinti felaprózásával az első feltételt, a többtermelést nem szolgáljuk. Sőt, ha kiderül, hogy az ilyen földosztással az össztermelés mennyiségét csökkentjük és minőségét rontjuk, az ilyen földosztás fogantatosításával a legsúlyosabban vétkezünk a nemzet egyetemes érdekei ellen.”⁵⁵ Szálasi a földkérdés kapcsán semmilyen konkrét elképzelést nem fogalmazott meg, csupán a gyakran hangoztatott, jelszóként is használatos kitételt, mely szerint a hungarizmus „nem földműveléssel rendelkező alacsony fokú iparállamot, hanem iparral rendelkező magas fokú földművelőállamot szervez”.⁵⁶ Programjában ugyanakkor olyan szélsőséges agrárius követelések is helyet kaptak, mint „a mezőgazdasági ipar felépítése az 1920 óta felburjánzott, mesterségesen táplált és fejlesztett iparágak rovására, ezeknek teljes megszüntetésével”, sőt támogatni kívánták „a középnemesség visszatelepítését, a paraszttelepítést, az ipari munkások röghöz kötését telepítéssel” is!⁵⁷ Ezek voltak az okai tehát annak, hogy egyetlen nemzetiszocialista párt sem állt elő forradalmi földbirtokreform-gondolattal, holott választóik jelentős részét képezte a földnélküli vagy törpebirtokos parasztság.

A nemzetkarakter megóvásának gondolati sorába illeszkedik a kereszténység kérdése is, amely az államalapításkor biztosította a magyarság fennmaradását és az európai, vagyis értelmezésükben a germán-keresztény kultúrkörbe való betagozódást. Hangsúlyozták a kereszténységnek a magyar kultúra kialakulásában játszott megkerülhetetlen szerepét és jelentőségét, s a 19–20. századra ebből következő „keresztény erkölcsű” nemzeti karakterét (amely szemben áll a „szemita erkölccsel”). Ugyanakkor értelmezésükben a keresztény-magyarság kitétel első sorban a hagyományos politikai kirekesztést jelentette, olyan gyűjtőfogalmat, amely tökéletesen kielégítette a „nem zsidók” körének behatárolását. Ezt bizonyítja az is, hogy kerültek minden felekezeti kérdést, azaz a katolikus–protestáns – a Horthy-korban sok feszültséget okozó – ellentétben határozottan felül tudtak emelkedni.

Liberalizmus- és baloldal-ellenesség, antikapitalizmus

A 19. század második felében meginduló gazdasági és társadalmi változások kikezdték a magyar gazdaság és társadalom korábban kialakult viszonyait, ebből következően a nemzetiszocialisták szemben álltak e folyamatokkal és a következményükként létrejött rendszerrel, így alkotta nézeteik következő sarkalatos téziséit, a *liberalizmus-ellenesség* és az *antikapitalizmus*. Ennek magyará-

55 Vágó Pál: Munkanélküliség, hitel, országépítés. Bp. 1939. 101.

56 Magyarországi pártprogramok i. m. 374. Ugyanez a NAP programjában: „Iparral rendelkező, magas fokon álló parasztállamot akarunk, nem paraszttal rendelkező, alacsony fokú iparállamot.” I. m. 326., Szálasi beszédét idézi egy nyilas gyűlésről: Szálasi Ferenc bejelentette i. m. 5. stb.

57 Magyarországi pártprogramok i. m. 329.

zatára már nem is kell részletesen kitérni, hiszen a fentiekben láthatóvá váltak e nézetelemek összetevői, így a korlátozott magántulajdon elmélete is alternatívát kínált a liberális kapitalizmussal szemben. Az antikapitalista agrárius szemlélet gyökerei a 19. század végére nyúltak vissza, hiszen már Istóczy Győző antiszemita pártja is határozott hangú antikapitalista szövegeket hangoztatott, és programjában kiemelt helyet kapott a „földbirtokos és földművelő osztály érdekeinek védelme” és a „korlátlan iparszabadság megszorítása”.⁵⁸ Ez a nézet a későbbiekben folyamatos megerősítéseket kapott, például a politikai katolicizmus szószólói, Prohászka Ottokár és Bangha Béla jóvoltából. Az ő megnyilatkozásaikban sok olyan elem volt, amelyeket a nemzetiszocializmus is átvett, így az ipari termelés és a kereskedelem alárendelését a mezőgazdaságnak, a mentalitásbeli különbségek hangsúlyozásával: a zsidó-kapitalista racionalizált, profitorientált gazdálkodás és a hagyományos keresztény felfogásnak megfelelő céhes és patriarchális-paternalista mentalitás összeegyeztethetlenségét, mely mellett a legnegatívabb tendenciának az anyagi nyereszkedés, a spekuláció (tőzsde, kockázatos gazdasági vállalkozás stb.) „keresztényietlen”, már vázolt nemzetkarakter-romboló, destruktív magatartásformáját vélték. A magyar társadalom ebbe a helyzetbe Bangha Béla szerint is 1848 után, a liberálisizmus és a „zsidó plutokrácia” bebocsátásával került.⁵⁹ Az így keletkezett társadalmi igazságtalanságok mögött ők is az individualizmus túlhajtásait vélték felfedezni, melynek megoldásához a keresztényszocializmus számára is az „ős-magyar államszervezet” jelentette a hivatkozási alapot.⁶⁰ Prohászka szerint a kapitalizmust terjesztő „zsidóság mindenütt fekély, mely megmérgezi a morálist, kiváltképpen az üzleti világban. Lealacsonyítja az erkölcsi színvonalat, s a korrupciót általános divattá emeli. Meghamisítja az erkölcsi fogalmakat, tagad minden törvényt és eszményt, s lelkiismerete nem lévén, megfojtja szívtelenül áldozatait, melyeket behálózni sikerült.”⁶¹ Fejtegetéseiben a kapitalizmus kritikáját a keresztény világnézet diktálta, ő fogalmazta meg a „kettős morál” elméletét is, azaz a keresztény közösségében erkölcsös ember számára az antiszemitizmus elfogadható nézet:⁶² „mi az antiszemitizmust nem faji, nem vallási, hanem szociális, üzleti reakciónak fogjuk föl. Az antiszemitizmus a keresztény erkölcsstan és a keresztény társadalmi rend reakciója, s mint ilyen a legjogosultabb mozgalom, minek bizonyítására vállalkozunk!”⁶³ Ezeket a nézeteket a nemzetiszocialisták is vallották, így lett Prohászka – szándéka ellenére – e

58 Magyarországi pártprogramok 1867–1919. Szerk. Mérei Gyula–Pölöskei Ferenc. Bp. 2003. (Magyarországi pártprogramok I.) 138. A program 2. és 3. pontja. Az első pont a zsidóság korlátozását követelte a társadalmi élet minden terén.

59 *Gergely Jenő*: A politikai katolicizmus Magyarországon 1890–1950. Bp. 1977. 59.

60 *Gergely Jenő*: A keresztényszocializmus Magyarországon 1903–1923. Bp. 1977. 107.

61 *Dr. Pethő*: A zsidó recepció a morális szempontjából. Magyar Sion 7(1893) 415.

62 *Gergely J.*: A politikai katolicizmus i. m. 40.

63 *Dr. Pethő*: i. m. 414. Ld. még az 1918–1919. évi magyar katasztrófa Bangha-féle értelmezését: „A liberális jelszavak, a zsidók recepciója, a latin államok páholyainak irányában mozgó, s nálunk

mozgalmak talán legfontosabb szellemi előfutára, amit maguk a pártok is számtalan esetben hangsúlyoztak.⁶⁴

A kapitalizmus általuk vélt kártételeit és a magyar milliók nyomorának összefoglaló nemzetiszocialista értelmezését idézzük fel az egyik példának választott nyilas lap vezércikkéből: „Mindez azért van így Magyar Dolgozó, mert egy sötét hatalom: a nemzetközi nagytőke – amelynek a karmai között vergődik szerencsétlen országunk – nem tekint sem Istent, sem embert, hanem ördögi lelkiismeretlenséggel szipolyozza nemzetünk elcsigázott testét, és zsákmányolja ki szemérmetlen nyíltsággal a dolgozó magyar milliókat. A kartellekben központosult nemzetközi nagytőke fosztogatja a névleg önálló kisiparost, kiskereskedőt. A nemzetközi nagytőke beékelődik a termelő és a fogyasztó közé mint közvetítő kereskedelem és a legkisebb faluig, mondhatni minden egyes tanyáig elérő csápjáival élősködik a magyar mezőgazdaság testén. A gazda eladósodik, mind mélyebben süllyed az eladósodás hínárjába, amelybe akkor lépett bele, amikor a nagytőke zsoldjában álló gazdaságpolitikusok tanácsára többtermelésbe kezdett, beruházásokat eszközölt (traktorok stb.), megerhelte birtokát, és most, az egyharmadára zuhant terményárak mellett teljességgel képtelen eleget tenni fizetési kötelezettségének és lassan-lassan a nemzetközi banktőke rabszolgája lesz.”⁶⁵ A kapitalizmus következtében alakul ki az új társadalmi rend, amelyben a keresztény termelők és gazdálkodók a nagytőke kamatrabszolgáivá válnak, azaz a felvett kölcsönök és adósságok miatt tönkremennek vagy a bankok függőségébe kerülnek.⁶⁶ (A „kamatrabszolgáság” állandóan ismétlődő, kedvelt kifejezése volt

azonnal elzsidósodott szabadkőművesség gyors elterjedése és a plutokrata-szabadkőművespánszemita uralom alá került sajtó Magyarország szellemi ábrázatát úgyszólván egy-két éven belül kicserélték, a nemzet gondolkodását és érzésvilágát a speciálisan szemita ízü logika és morál felé terelték”. A nemzet így védtelen lett „belső árulóival”, a „mérges miazmák terjesztőivel” szemben. *Bangha Béla: Magyarország újjáépítése és a kereszténység.* Bp. 1920. 10.

64 A Meskő-féle párt rögtön megalakulása után hivatkozott a püspökre: *H. L.: Prohászka Ottokár már évekkel ezelőtt hirdette a diadalmas nemzeti szocializmus eljövételét! Magyar Horogkereszt 1932. szept. 25. 2.* A cikk szerint az „*általa hirdetett hungarizmus semmi más, mint a nemzeti szocializmus, amelynek lángjai most már a sötét magyar éjszakában messzire világítanak*”. A püspököt Meskő egyik parlamenti beszédében egyenesen „ideáljának”, „politikai eszményképének” nevezte, aki „nemcsak az első keresztényszocialista, de az első nemzetiszocialista” is volt. Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. XIV. Bp. 1933. (Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. – Napló. XIV.) 136. (1933. márc. 17-i ülés.) Ld. még *Gy. P.: Prohászka Ottokár emlékének. Küzdés 3(1937) 5. sz. 3., továbbá az Összetartás 1937–1938. évi számain.* A hasonló írások és idézetek Prohászkatól állandóan jelen voltak a nyilas lapokban. Bosnyák Zoltán önálló kötetben emlékezett meg a püspökről (*Bosnyák Zoltán: Prohászka és a zsidókérdés.* Bp. 1938.). Ismeretes, hogy Szálasi magát a „hungarizmus” kifejezést is a püspöktől vette át.

65 Nemzeti szocializmus. *Holnap 1(1934) 1. sz. 1–2.* „Kizárólag a liberál-kapitalista rendszer az oka, hogy mezőgazdasági állam létünkre népünk legértékesebb része éhezik” – foglalta össze ugyanezt Szálasi pártjának kiáltványa, ld. *Szálasi–Széchenyi: „A Magyar Nemzeti Szocialista Párt” – Jelképes Nemzetségek. Összetartás 1938. jan. 30. 11.*

66 „A nagybirtokra holdanként átlag 138 pengő földteher jut, a középbirtokra 187 pengő, a kisbirtokra 219, a törpebirtokra 300 pengő. Minél kisebb a birtokos földje, annál kevésbé van kedve

a szélsőjobboldalnak, mely a magyarban korábban használatos „uzsorát” váltotta föl német hatásra.) Ezek a könnyen érthető nézetek gyorsan népszerűvé váltak, s különösen alkalmasak voltak arra, hogy megszólítsák a gazdasági világválság hatására nehéz helyzetbe került társadalmi rétegeket és a nemzetiszocialista pártok követőivé tegyék őket.

Meg kell vizsgálnunk a nemzetiszocialista pártok viszonyát a korabeli munkásmozgalomhoz és a baloldali pártokhoz. Ezzel kapcsolatban nem meglepő a megállapítás, amely szerint a *baloldal-ellenesség* létezésüknek egyik sarkalatos eleme volt. A német náci párt is, mint munkáspárt szerveződött meg, s Magyarországon 1919 után a jobboldali törekvések egyik vezérmotívuma volt, hogy megpróbálták a munkásságot a baloldali irányultságú szakszervezetek és a szociáldemokrata párt befolyása alól kivonni. Ebben a kísérletben a keresztényszocialista szerveződések jártak élen, de ugyanerre tettek kísérletet a különböző szélsőjobboldali csoportok is, a baloldali munkásszervezetek tagságát szerették volna a „nemzeti társadalom” számára, azaz a saját ügyüknek megnyerni. A szélsőjobboldal ideológiájában a baloldali munkásmozgalom egyébként úgy szerepelt, mint a zsidóság fegyvere a keresztény társadalmak bomlásának elősegítésére és a hatalom megszerzésére. Erre kézenfekvő példának kínálkozott a Tanácsköztársaság vezetőségében a zsidó származású személyek felülreprezentáltsága, amely igazolta a hipotézist, vagyis a munkásmozgalom zsidó irányítottságát.

Mindezen túlmenően hangsúlyozni kell, hogy a baloldali munkásmozgalommal nem azért álltak szemben, mert azt a sajátjuktól jelentősen eltérő, ellenséges ideológiának látták, hanem azért, mert abban „egy konkurens utópia és tömegmozgalom elemeit” vélték felfedezni.⁶⁷ Ez nemcsak annak ideológiájára vonatkozott, hanem a munkáspártok szervezettségére, fegyelmezett és összetartó társadalmi bázisára is, melyet irigykedve, s ebből következően annál nagyobb gyűlölettel figyeltek. A két párt szervezkedése között tehát alapvetően nem elvi, hanem technikai ellentét volt, sok minden másban, főként a tagság gondolkodását leginkább meghatározó kérdésekben, így hatalomra törő politikai cselekvésükben, és utópiát hirdető ideológiájukban hasonlóság mutatkozott, ezért az átjárás a két politikai irányzat között mindvégig könnyű maradt.

Az antiszemitizmus

Ellentmondásnak tűnhet, hogy utolsó pontok között kap helyet a nemzetiszocialista ideológia legfontosabb eleme és strukturáló tényezője az *antiszemitizmus*, de ennek az a magyarázata, hogy a fent vázolt elméletek mindegyike mögött könnyen felismerhetően húzódott meg ez az elv. „Az elavult magánkapitalista

az ekét a földre akasztani. Nem magának szánt, vet, arat. Kamatrabszolga. A 436 bank egyikének verejtékezik.” *Málnási Ödön: A magyar nemzet őszinte története.* Bp. 1937. 212.

⁶⁷ *Póczik Sz.:* i. m. 29.

gazdálkodási rendszer ellen indított harcunkat e Csonka hazában nem lehet a zsidókérdés megoldása nélkül megvívni. A magyar nemzetiszocialista rendszer megvalósítása és a zsidókérdés megoldása elválaszthatatlanok, egyik a másikból folyik” – írta Szálasi 1938. május 22-én az *Összetartás* című lapban, programját magyarázva. És valóban, az antiszemitizmus a nemzetiszocialista gondolkodás lényegének tekinthető, ez alfája és omegája, amelyből minden következik, és mindent megmagyaráz. Eredetével kapcsolatosan megint csak Szabó Miklóst kell idéznünk: A „felgyorsított modernizációs folyamat” eredményeként kialakult nemzeti közösségben „erős bizonytalanságérzet uralkodik a közösséget összefogó kohéziós erő szilárdságát illetően”. Ezért – ahogyan azt korábban idéztük – szükség van egyfelől a nemzetkarakter védelmére, másfelől egy állandóan felmutatható ellenségképre, amely az identitás erősítését szolgálja, s mely általában „a nemzetkaraktert bomlasztó idegen etnikum”-ként jelenik meg.⁶⁸ Más megfogalmazásban: „A nemzeti egyesítés akadályai vagy tökéletlenségei állandóan felszínen tartják a nemzeti veszélyeztetettség xenofób tudatát és táplálják a historizáló, romantikus népi-nemzeti eszméket. Ezek rögtön készek rámutatni arra, aki-ami nem nemzeti – etnikai, nemzeti vagy vallási kisebbség –, tehát ellenség.”⁶⁹ Ezt az ideológiát Magyarországon a tőkés átalakulás vesztes rétegei képviselték, „azok a rétegek, amelyek – alulmaradva a szabadpiaci versenyben – azt igényelték, hogy gazdaságpolitikai eszközökkel biztosítsanak a részükre magasabb jövedelmet, mint amit a piacon elérni képesek”.⁷⁰

Az antiszemitizmus radikális jobboldali képviselői koherens elméletet hirdettek a zsidósággal kapcsolatban. Abból a premisszából indultak ki, hogy a zsidók viláгурalomra törnek, így az antiszemitizmus nem más, mint fajvédelem, vagyis jogos önvédelem. Ezt a nézetet a szélsőjobboldali mozgalmak előszeretettel hangoztatták, de ugyanezt fogalmazták meg már a századelőn a politikai katolicizmus képviselői is, Bangha Béla és Prohászka Ottokár. E szerint a nemzet története 1848 után nem egyéb, mint harc a bomlasztó idegen szellemi áramlatok ellen, melyek a liberalizmus, a kapitalizmus és a marxista szocializmus formájában jelentkeznek.⁷¹ A keresztény társadalom valamennyi sérelméért a zsidóság a felelős, mely faj alapvetően saját viláгурalmi céljait követi, ennek érdekében olyan gazdasági-társadalmi rendszert hív életre, amely kizárólag a „nemzetközi kufárok” számára kedvező, „akiknek egész lelki struktúrája – bármennyire hirdetik is ennek ellenkezőjét – a liberális kapitalizmus lényegével összeforrt, akik évezredek óta a munka nélküli jövedelemszerzés prototípusai voltak, s akik évezredek óta nem a javak termelésével, nem az értékek teremtésével, hanem csak ezek cseréjével foglalkoztak”.⁷² Ebből következően a „zsidók” nem tudnak beilleszkedni a keresztény társadalmi közösségbe, mert individualizmusuknál és racionális szemléletüknél fogva erre alkalmatlanok, az ő érdekeiket

68 Szabó M.: Nemzetkarakter i. m. 361.

69 Póczik Sz.: i. m. 20.

70 Szabó M.: Nemzetkarakter i. m. 361.

71 Gergely J.: A keresztényszocializmus i. m. 107.

72 Némethy B.: i. m. 7.

szolgálja a kapitalista gazdálkodás és az ennek teret engedő liberalizmus, melyek révén közéleti térhódításuk egyre szélesebb, a magyar történelmi hagyományok iránt érzéketlenek, hiszen ellenérdekeltek azok ápolásában, s mentalitásváltozásokkal és szemléletükkel bomlasztják a magyar nemzetkaraktert, ezáltal gyengítik a nemzeti közösség kohézióját, s a történelmi magyar államot. Utóbbi, destruktív működésükre a legszemléletesebb példa a világháborús vereség előidézése, a kommunizmus, melyet ugyancsak ők honosítottak meg a társadalmak bomlasztásának hatékony eszközeként, valamint Trianon.

A nemzetiszocialisták azonban mindezen túlmenően a biológiai fajelmélet alapjaira is helyezkedtek, amely szerint a zsidóság olyan különálló faj, amellyel a keresztény magyar társadalom együttélése biológiai okokból is lehetetlen. Ezt a kérdést az 1910-es évek második felétől kezdték kifejteni a kérdés „szakértői”, elsősorban *A Cél* című folyóirat hasábjain, 1920 után pedig e nézetrendszer Méhely Lajos egyetemi tanár munkássága nyomán fogalmazódott meg. Méhely a különböző etnikai csoportok között megkülönböztetett előnyös hatású vérkeveredést és negatív következményekkel járókat, utóbbiak között a legrosszabb, katasztrofális hatásúnak a zsidósággal történő vérkeveredést láttatta. Ennek lényegét úgy lehet összefoglalni, hogy a zsidó szemita rassz erősebb átörökítő képességekkel rendelkezik, mint a magyar etnikumot alkotó különböző rasszok (azt Méhely is elismerte, sőt bizonyította, hogy magyar faj nincs). Amennyiben tehát a két rassz keveredik, például egy vegyes házasság esetén, az utód Méhely szerint egy „kevertvérű korcs” személy lesz, akiben a szemita vonások dominálnak. Ebből logikusan következett, hogy minden normálisan gondolkodó keresztény magyar ember „kénytelen” távol tartania magát a zsidóságtól, ha nem akarja, hogy például a gyermekei torz jelleműek legyenek, s ha jó hazafinak vallja magát, „szükségszerűen kell” antiszemitának lennie. Kézenfekvően adódott a „faji megújulás” útja is, mely szerint a negatív következményekkel együtt járó érintkezést, illetve az azt okozó fajokat ki kell rekeszteni a magyarságból.

Méhely rendszeres előadója volt az 1920-as években a nemzetiszocialista mozgalmak előfutárának tekinthető *Ébredő Magyarok Egyesülete* rendezvényeinek, nemcsak Budapesten, hanem vidéken is, két debreceni előadását például könyv formájában is kiadta, ennyiben tehát aktív előkészítője volt a fajelmélet térhódításának.⁷³ 1930-ban Méhely üdvözölte Hitlerben azt a politikust, aki megvalósította azt a politikát, amely a faji világnézetből következik.⁷⁴ Különösen értékesnek tartotta a német nemzetiszocializmusban azt, hogy végre megdöntötte a szocializmus baloldali dogmáit és azt faji alapra helyezte. E szerint az emberi egyenlőség hamis elve helyett az egyének között a faji kiválóság dönt, „a javak és kötelességek mértéke egyénenként más és más, amennyiben az értékesebb egyénnek több joga van az élet javaihoz, s nagyobb kötelessége a faj fenntartásá-

73 *Méhely Lajos*: A magyar fajvédelem irányelvei. Bp. 1926. és *Uő*: Fajvédelmi gondolatok. Bp. 1928. Az első előadást a szerző 1926. máj. 6-án, a másodikat 1928. nov. 19-én mondta el Debrecenben.

74 *Méhely Lajos*: Heil Hitler! Bp. 1930.

hoz”.⁷⁵ Méhely tehát a nézeteivel új keretek közé helyezte az antiszemitizmust, „tudományos szinten” is megalkotta a fajelmélet rendszerét, egyben jó ürügyet szolgáltatott arra, hogy a zsidóság kirekesztését most már természettudományos okokkal is magyarázni lehessen.

A zsidókérdéssel azonban nemcsak Méhely Lajos foglalkozott tudományos keretek között, hanem olyan értelmiségiek is, akik hozzá hasonlóan a saját szakterületükön egyébként elismert tekintélynek számítottak. Ilyen volt Kovács Alajos miniszteri tanácsos, statisztikus, akinek *A zsidóság térfoglalása Magyarországon* című kiadványa a politikai közélet számára az egész korszakban hivatkozási alapul szolgált.⁷⁶ Kovácshoz hasonló statisztikai módszerekkel, de jóval nagyobb publicisztikai aktivitást kifejtve jelentette meg műveit Bosnyák Zoltán középiskolai tanár, újságíró is.⁷⁷ Írásaiban a fentiekben vázolt nemzetiszocialista kép egységesen jelenik meg a zsidóságról: „a gettóságú demokrácia, a zsidószellemű szabadelvűség, álhumanizmus, szabadkőművesség, talmudizű radikalizmus és a judeo-marxizmus tenyészik” általuk, „a nemzeti eszményekkel szemben megvetést táplálnak”, a velük való együttélés következtében az ország lakóinak „arculata, modora, magatartása, életmódja, erkölcei, szokásai, sok helyütt az utcák külső képe, a felírások, cégtáblák, a járókelők beszédstílusa” megváltozik, s mindez kiegészül a zsidó–keresztény házasság által eredményezett „zavaros vérű, kiegyensúlyozatlan lelkű, bizonytalan jellemű emberkorcsokkal”.⁷⁸ Több ezer példányban megjelenő, s a tudományosság formai követelményeinek megfelelő kiadványaik mindenben alátámasztották a szélsőjobboldali politika képviselőinek álláspontját és adatokat szolgáltatottak világnézetük vélt helyességének bizonyítására.⁷⁹

A fajelmélet „tudósi” által kifejtett nézeteket az 1930-as években a nemzetiszocialista pártok átvették és beépítették programjukba és politikai tevékenységükbe.⁸⁰ A példák sorából kiemelhető Matolcsy Máttyás 1938. május 9-én, a zsidótörvény parlamenti vitájában mondott beszéde, amelyben Méhelyre és az általa képviselt elméletre hivatkozott: „Legyünk itt azzal tisztában, nehogy megtevésszük magunkat, itt nem vallásfelekezetről, hanem fajról van szó. Kérem, itt

75 I. m. 4–5.

76 Kovács Alajos: *A zsidóság térfoglalása Magyarországon*. Bp. 1922.

77 Első, főbb művei: *Bosnyák Zoltán: Két világ harca*. Bp. 1935.; *Uő: Fővárosunk elzsidósodása*. Bp. 1935. (Az előszót Méhely Lajos írta.); *Uő: Sem antiszemitizmus, sem zsidógyűlölet*. Bp. 1936.; *Uő: Magyarország elzsidósodása*. Bp. 1937.; *Uő: A zsidókérdés törvényes rendezése*. Mezőberény, 1937.; *Uő: Harc a zsidó sajtó ellen*. Bp. 1938.; *Uő: Az idegen vér*. Bp. 1938. stb.

78 Bosnyák Z.: Fővárosunk i. m. 8. és 19–20.

79 A Fővárosunk elzsidósodása c. művének első és még ugyanabban az évben nyomott második kiadása 20 ezer példányban látott napvilágot!

80 Idézet a nemzetiszocialista pártok közül a legmérsékeltebbnek tekintett Nemzeti Front lapjának vezércikkéből: „A magyarság vérségi tisztaságát, faji épségét közvetlen közelről fenyegető nagy veszélyre, a zsidósággal való egyre fokozódó ütemű vérkeveredésre gondolunk. [...] Ha nem tudunk rövidesen valamilyen úton-módon gátat vetni a zsidó–magyar vérkeveredés egyre divatosabb járványának, úgy ennek előbb-utóbb jóvátehetetlen következményei lesznek. A magyar nép a zsidó félvér korcsok népévé degenerálódik.” – k.: Vérrontó bűn. A Harc 1938. jan. 9. 3.

idéznem kell a legkitűnőbb biológus tudósokat, akár Méhelyt, akár a most is élő Orsós professzort,⁸¹ akik visszavonhatatlanul bebizonyították, hogy fajok vannak, még ha kevertek is, de megállapították, hogy éppen a zsidó az a fajta, amely nem keveredhet, illetve asszimilációjuk lehetetlen, mert ahogy ők megállapítják, a keveredés által a másik fajtanak a szennyezése következhetik be, de a saját fajtájuknak törzse, sérthetetlenül, teljes faji erősségében és tisztaságában marad meg.”⁸² A fajelméleti nézeteket tehát még az egyik legfelkészültebb, tudományos igényvel alkotó nyilas politikus, Matolcsy Mátyás is a magáévá tette. Ugyanebben az időben Hubay Kálmán egyik vezércikkében szinte szó szerint ismételte meg ezeket a gondolatokat: „Amint a zsidó–keresztény vérkeveredésnél a megszületett korcs mindenkor a zsidóság faji jellegének kiütkező bélyegeit hordozza egész testi valójában, éppen úgy a zsidó–keresztény kultúrák találkozásánál sem sikerült a keresztény kultúrák javára az asszimiláció, hanem mindig az ősi népi és nemzeti kultúrák arculatára ült ki a zsidóság visszataszító faji bélyege.”⁸³ A legmegdöbbentőbb megnyilatkozást azonban valószínűleg Endre László tette 1945-ös népbírói tárgyalásán. Védekezésében kifejtette, hogy az ő egész politikai tevékenységét az a meggyőződés vezette, hogy a magyar és a zsidó két olyan különböző népfaj, amely biológiai okok miatt képtelen az együttélésre. E meggyőződése, bevallása szerint „az ősz Méhely Lajos professzorral való” beszélgetései során alakult ki benne.⁸⁴ E szilárd világnézet vezette el őt aztán ahhoz a döntéshez, „hogy a zsidó és magyar közti probléma megoldására az egyedüli lehetséges mód a két népiség különválasztása”.⁸⁵ Ezért támogatta a németek által vezetett deportálásokat és vált azok magyarországi végrehajtójává. A biológiai fajelmélet nézetrendszere tehát olyan új elemként jelent meg a magyarországi nemzetiszocialista ideológiában, amely „meghaladta” az addigi szélsőjobboldali hagyományokat és a zsidóság kirekesztéséhez új ürügyet szolgáltatott.

Szálas ezt a kérdést inkább érzelmi alapon fejtette ki, amelynek determináló eleme a gyűlölet.⁸⁶ Ő az „aszemitizmus” kifejezést használta, amely szerint minden zsidót el kell távolítani a magyarság közeléből, hogy többé ne fertőzzenek. Ezért utasított el minden asszimilációt, sőt az antiszemitizmust is. Nézete szerint utóbbi mindig csak a „kis” zsidók ellen irányult, soha nem azok ellen, akik hatalmon voltak vagy részesültek abból. „Az antiszemitizmus még nem nemzetiszocializmus; a nemzetiszocializmus nemcsak antiszemitizmus. [...] Az antiszemitizmus valami negatív, mint minden, ami anti. A nemzetiszocializmus-

81 Orsós Ferenc a debreceni egyetem orvosprofesszora, 1923-tól az egyetem rektora, az 1930-as években a Magyar Orvosok Nemzeti Egyesületének elnöke volt. Ő is Méhelyéihez hasonló nézeteket képviselt.

82 Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. XVIII. Bp. 1938. (Az 1935. évi április hó 27-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. – Napló XVIII.) 396.

83 Hubay Kálmán: A történelem sodrában. Magyarság 1938. máj. 29. 1.

84 Karsai László–Molnár Judit: Az Endre–Baky–Jaross per. Bp. 1994. 448.

85 I. h.

86 Karsai László: A demagógia diadala Magyarországon: Szálas. Rubicon 7(1996) 3. sz. 18.

ban a hungarizmus nem antiszemita, tehát zsidóellenes, hanem aszemita, zsidó-nélküliséget hirdető.⁸⁷ „Mondják: a svábot, poloskát, bolhát, tetűt, bacillust [sic], rüht, pincebogarat nem lehet kiirtani teljesen, mert felbomlik a teremtés egyensúlya. Helyes. Nem is lehet kiirtani. De el lehet érni, hogy a saját házában – Hazámban ne legyen és ami van a pár, azt ki lehet irtani és ki kell irtani, ha egészséges, tiszta életet akarok élni.”⁸⁸ Kivitelezését akkor látta megoldhatónak, amikor a nemzetiszocializmus győz Európában, ennek idejét 1948 körülre tette, akkor jöhet a zsidók „írmagostul való kiirtása”.⁸⁹

Az „aszemitizmus” kifejezést azonban nem ő találta ki. Az *Ébredő Magyarok Egyesületének* 1921. április 6–7-én tartott országos kongresszusán dr. Dániel Sándor elnökségi tag (később nyilas pártvezető, Pálffy Fidél helyettese), a vidéki szervezetek vezetője előadásában már világosan körvonalazta ezt az elméletet: „Az ÉME elsősorban társadalmi és erkölcsi egyesület, amelynek közvetlen célja az, hogy egységes nemzeti gondolkodást teremtsen, hogy egységes nemzeti szervezetben tömörítse az eddig még különböző, heterogén elemeket, egy nagy, végső cél érdekében, az aszemitizmus, vagyis a zsidómentesítés érdekében. [...] Ezen végcél, az aszemitizmus, vagyis zsidómentesség természetesen máról holnapra nem történhetik meg. A zsidómentesítésnek egyik eszköze és egy közelebbi célja tehát az antiszemitizmus. Az antiszemitizmus a végcél érdekében, mint a célnak eszköze jelenti, hogy a mentesítés érdekében a zsidóság ellen harcoljunk.”⁹⁰ Az ÉME-vezető szavain jól látható a nemzetiszocialista fajbiológia legszélsőségesebb irányzatának – még jóval Hitler hatalomra kerülése vagy a *Mein Kampf* megírása előtti – magyarországi megjelenése.

A nemzetiszocialista ideológia ellentmondásai

Összefoglalva tehát, ezeket az elveket tekinthetjük a nemzetiszocialista ideológia legfontosabb elemeinek, ezek áttekintése azonban újabb kérdéseket vet fel. Egyfelől azt, amire nem tértünk ki, mert a nemzetiszocialista megnyilatkozások sem tárgyalták érdemben. A legfontosabb ilyen kérdésnek a mozgalom nevében is jelzett alapkérdése, a szociális programalkotás tekinthető. Áttekintve a pártok programját és teoretikusaik megnyilatkozásait, arra a meglepő következtetésre jutunk, hogy a korabeli Magyarország szociális feszültségeire *semmilyen konkrét, gyakorlati válaszprogramot* nem dolgoztak ki. Hosszan idézhetünk azokból a követelésekből, amelyek minden esetben kizárólag a negligálással, azaz az eltörlendő és megszüntetendő jelenségekkel foglalkoztak, míg ezekkel szemben a saját elképzeléseikről csupán néhány mondatos, általánosságban tett, semmitmondó megfogalmazások álltak. Így követelték a „program kidolgozását”, a „kíméletlen

87 Szálasi Ferenc börtönaplója 1938–1940. Szerk. Csiffáry Tamás. Bp. 1997. 75.

88 I. m. 80.

89 I. m. 61.

90 Az ÉME 1921. évi április hó 6-ikán és 7-ikén megtartott csoportközi értekezletének naplókivonata. ÉME Hivatalos Tudósító 1921. ápr. 15. 11.

harc megindítását”, az államosítást, a „dolgozó nép kezébe adást”, a „közérdek érvényesítését”, „az adósságok elengedését”, újjáépítést, felélesztést stb. Tartalmatlan jellegük mellett közös vonásuk az erőteljes etatizmus, gyakorlatilag az állam mindenre kiterjedő irányítását, ellenőrzését és gondoskodását fogalmazták meg követeléseikben. Felmerül a kérdés tehát, hogy a nemzetiszocialisták követői miért elégedtek meg ezzel a szociális programmal?

A választ a korábban kifejtett azon gondolat adja meg, mely szerint ezek a politikai szervezetek nem pártnak, hanem mozgalomnak tekintették magukat, és ez vonatkozott követőik mentalitására is. Sem a pártszervezet, sem a tagság nem a pártprogram megvalósításán tevékenykedett, hanem mozgalomként viselkedett, azaz cselekvését a szüntelen szervezkedés igénye jellemezte, melynek fokmérőjét a társadalmi térhódítás eredményessége jelentette, emellett egyfajta misztikus, világmegváltó légkör vette körül. Így a mozgalom és az ideológia a követők szemében a bizonyítottan sikertelen napi politikai racionalitáson fölülemelkedve, egyfajta küldetéses szerepbe kerülhetett. Mindennek a végállomását a nagy cél, a hatalom megszerzése jelentette, amely egyet jelentett az elképzelt ideális világ beköszöntével. Ez a magyarázata annak, hogy a szimpatizánssá váló tömegeket cseppet sem zavarta, hogy a programban nem szerepelt semmilyen konkrét megoldási javaslat szociális problémáikra. Ők nem azért követték a nyilas pártokat és vezéreket, mert azok elfogadható válaszokat adtak a korabeli Magyarország társadalmi-politikai problémáira, hanem azért, mert fellépésük és ideológiájuk abszurd mivoltukban olyan misztikus benyomást keltettek, amely irracionális úton elégítette ki a tömegek egzisztenciális igényeit. Egyszerűbben fogalmazva, híveik nézetét az a képzet uralta, hogy az „új világban” majd minden megoldódik.

Ezek a hívők, különösen a szegény, iskolázatlan sorból származók, nem vették észre, hogy nemzetiszocialista vezetőik igazi célja nem az ő helyzetük megjavítása, hanem a magyar állam, a történeti magyar birodalom nagyságának visszaállítása volt. Ahogyan arra a kutatók már rámutattak, azért nincs szó szociális reformokról, a társadalmi igazságtalanságok megszüntetéséről, mert ezek csak eszközök a végső, nagy cél eléréséhez: a magyar állam hatékony működésének megteremtéséhez. A szélsőjobboldali pártok vezetőit egyáltalán nem a magyar társadalom szociális problémái érdekelték és nem is ezekre kerestek választ. Az ő céljuk a magyar állam hatalmi helyzetének restaurálása, a Kárpát-medencei magyar hegemonia visszaállítása volt, s programjuk sem a magyar *társadalom*, hanem a magyar *állam* válságát kívánta megoldani.⁹¹

A másik alapvető ellentmondás a nyilas program és ideológia központi mondanivalója, a változás és változtatás ígérete kapcsán fogalmazódhat meg. A nemzetiszocialista mozgalmak nézetrendszer a Horthy-kor társadalmi rendjével elégedetlen, részben egzisztenciális válságban is élő, helyzetükből kitörni akaró rétegek igényeit tükrözte. Azonban mint látható, ők nem egy új, elképzelt, még nem létező társadalmi rend eljövételét hirdették, hanem egy régi idealizált

91 Lackó M.: i. m. 48.

világban hittek. Ezért a magyar nemzetiszocialista mozgalmak valójában olyan *konzervatív forradalmat* hirdettek, amely szembehelyezkedett a magyar társadalmat 1848 óta „bomlasztó” változásokkal, elsősorban a liberalizmussal és a kapitalizmussal.⁹² Alternatívaként a régi Magyarország idealizált viszonyaira hivatkoztak, amely a korhoz igazított konzervatív reformokkal megteremtene egy új világ mindent megoldó társadalmi berendezkedését. Ez a világ jelent meg az Ősföld és a Hungária Egyesült Földek misztikumában, vagy éppen az Árpád-kor idealizált viszonyai között. Ez az elképzelés egy régi világot visszaállítani akaró forradalom „fából vaskarikája” volt, melyet „a haladásellenes erők radikalizmusa” éltetett.⁹³ A nemzetiszocialista mozgalmak ideológiájának alapját tehát a tömegek által fel nem ismert megvalósíthatatlan megvalósításának ígérete alkotta, amely így nem is tekinthető politikai ideológiának, inkább utópiának. Ez különösen jól látható a pártvezetők megnyilatkozásain, melyek közül idézzünk fel egyet: *„Egy új világról beszélünk Nekték. Egy igazabb, boldogabb világról, amely bizton el fog jönni, csak hinni kell benne és akarnotok kell, erősen akarnotok. Egy új világról, ahol az igazság uralkodik majd és nem az arany, a tisztesség és nem a becstelenség; ahol az alkotómunka után megbecsülés jár ki, s a kizsákmányolásért megvetés, megtorlás és nem megfordítva; ahol a dolgozó ember nem másoknak robotol, hanem maga élvez munkája gyümölcsét; ahol a nemzet maga dönthet saját sorsa felett és nem a nemzetközi nagytőke idegen vérű helytartói; egy új világról, ahol nem lesz sem szegény, sem gazdag, sem úr, sem szolga, csak a közösségért és abban önmagáért dolgozó magyar testvér.*

A Nemzeti Szocializmus ez az új világ, Magyar Testvéreim.”⁹⁴ Kétségtelennek látszik, hogy a beszédet hallgató több ezer kiscgazda, napszámos, mezőgazdasági munkás és kisiparos ember többsége hitt ebben az új világban.

Mindezeket összefoglalva elmondhatjuk, hogy a radikális magyar jobboldal fellépése egyszerre illeszkedett az első világháborút követő politikai változások nyomán megjelenő szélsőjobboldali reneszánszba és saját hazai fejlődéstörténetébe. Mozgalmaik választ kínáltak az európai társadalmak számára a századforduló és a világháború nyomán keletkezett kérdésekre. Ideológiájukat tekintve megegyeztek abban, hogy világképükben az individualizmust és a szabad piaci racionalitást háttérbe szorította a kollektívum, a nemzeti és „faji” közösség primátusa.⁹⁵ Minden esetben hangsúlyozták szociális elkötelezettségüket is, hiszen ezzel igyekeztek megteremteni legitimitásuk alapját. A magyarországi szélsőjobboldal nemzetiszocialista irányzatára is érvényes az a nyugati szerzők által hangoztatott nézet, amely szerint „a fasiszmus ideológiájának legfontosabb aspektusa a társadalom racionalizálásának ideológiája elleni reakció”, mely alatt

92 Vö. *Ormos Mária*: A fasiszta ideológia, az elmaradottság „modernizálása”. In: *Elmaradottság és ideológia a XIX–XX. században*. Szerk. Vass Henrik. Bp. 1985. 116–117.

93 *Bibó István*: Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem. In: *Úő*: Válogatott tanulmányok. II. 1945–1949. Bp. 1986. 599.

94 *Dr. Svaszta Gyula* beszéde. In: A mezőberényi első nyilas nagygyűlésen elhangzott beszédek i. m. 21. (Svaszta Gyula ügyvéd, debreceni főkerületvezető volt.)

95 *Ormos Mária*: Nácizmus – fasiszmus. Bp. 1987. 90–91.

elsősorban a kapitalizmus elleni fellépést kell érteni.⁹⁶ E nézetek szerint a fasizmust „a modernitás elleni, a liberális, szekularizált ipari civilizációt jellemző eszmények és intézmények rendszere elleni ideológiai harc” élte, és az „a kapitalista materializmus, az istentelen racionalizmus, a gyökértelen társadalom, a kozmopolita zsidók és a mindent felzabáló szörnyeteg, a nagyváros ellen irányult”.⁹⁷ A különböző szélsőjobboldali szerveződések abban is hasonlítottak egymásra, hogy fellépésük kiváltó okát mindig az adott társadalomban lejátszódó válságjelenségek adták. Ezek általában a kapitalizmusba való átmenet nehézségeiből és a nemzetté válás folyamatának megkésetttségéből keletkeztek, melyekhez az egyenlőtlen európai gazdasági-társadalmi fejlődésből fakadó feszültségek is hozzájárultak. A modern kapitalizmus kialakulása gyökeres társadalmi változásokkal járt együtt, amelyben a hagyományos társadalmi rétegek kétségbeesett utóvédharcokat vívtak privilégiumaikért. Ezek a rétegek a legtöbb országban – így Magyarországon is – a hagyományos agrárszférához kötődtek, melynek feudális viszonyai csak a 19. század végén bomlottak le, súlyos társadalmi feszültségeket gerjesztve.⁹⁸ Ezekben az országokban „a hagyományos konzervatív erők összefonódása a trónnal és oltárral erős maradt”.⁹⁹ A lassan és nehézkesen zajló polgárosodás pedig csak nehezen tudott olyan értékeket felmutatni, amelyek alternatívát kínáltak volna a jobboldali radikalizmussal szemben. Végül nem tekinthetünk el az európai országok olyan közös kulturális hagyományaitól sem, amelyek szerepet játszottak a jobboldali radikalizmus előretörésében. Ezek között ki kell emelni az antiszemitizmus genezisében szerepet játszó középkori, keresztény szemléletet, mely komoly tényezője volt a szekularizáció után is makacsul továbbélő, negatív „zsidó” képzet kialakulásának.¹⁰⁰

Mindezek mellett azonban a magyarországi szélsőjobboldal saját hagyományai alapján, a korabeli keresztény-konzervatív eszmerendszer radikális újragalmazásával képes volt a nézeteit új keretek közé helyezni és megújulni. Az 1920-as évek második felében defenzívába szorult radikális jobboldal számára ekkor új perspektíva nyílt, amelyhez a gazdasági világválság szolgáltatta a társadalmi bázist. A magát a nemzetiszocialista világrend magyar meghonosítójaként aposztrofáló nyilaskeresztes és hungarista mozgalom olyan boldogság-ideológiát kínált követőinek,¹⁰¹ amelynek ellentmondásai a tömegek előtt rejtve maradtak, s így vált képessé arra, hogy a nemzeti érdekeket a saját, torz látószögén keresztül értelmezve felülemelkedjen a kor politikai realitásán, és hosszú időre megte-remtse egy valós politikai alternatíva illúzióját.

96 Talcott Parsonst idézi: *Seymour Martin Lipset: Homo politicus.* Bp. 1995. 134.

97 Fritz Sternt és Peter Gayt idézi: *S. M. Lipset: i. m.* 366.

98 *Ormos Mária–Incze Miklós: Európai fasizmusok 1919–1939.* Bp. 1976. 46.

99 *S. M. Lipset: i. m.* 155.

100 *Jakov Katz: Az előítéllettől a tömeggyilkosságig.* Bp. 2001. 446–447., ill. *Bibó István:*

Zsidókérdés Magyarországon 1944 után. Bp. 1994. 86–87.

101 *Ormos M.: Boldogság-ideológiák i. m.* 1189–1201.

ZOLTÁN PAKSY
THE IDEOLOGY OF THE NATIONAL SOCIALIST PARTIES
IN HUNGARY IN THE 1930'S

The arrow cross movement first appeared in Hungary in the beginning of the 1930's. It involved those national socialist parties, which could organize a countrywide system and achieve a significant social base for the first time. The ideology of the movement derived from three sources: the old traditions of the Hungarian far right, the views of the right-wing conservatism, and the political steps of the brotherly German Nazi party. Leaders and theoreticians of the different parties drew up their ideas in national socialist and arrow-cross publications after 1932, which were issued in growing number of copies, and their content reflected the outlines of a coherent ideology. The following items composed the main principles:

On one hand they emphasized the dominance of the community against individual interests and individualism, whereby they established not only a social hierarchy, but an economic one as well. According to it, the owner of common property (land, producing enterprise) must not operate it exclusively on market for his/her own benefit, because he/she must have consideration for the interests of the ethnic community, as well. Profit making and economic efficiency have to be balanced with the principle of social usefulness, thus for example more people should be employed even if it results in less profit.

Usually the focus of the views of these parties was the reference to their historical past to what they traced back their political and social mechanics of their imaginary state. According to their idea – due to the appearance of liberalism in the 19th century – Hungary was heading in the wrong direction, and this process as advanced by the activity of foreign ethnic elements settled down in the country – especially the Jews – to a great extent. Therefore, their primary purpose was to restore the former constitutionalism and to free the Hungarian society from the Jews. Naturally, they did not interpret constitutionalism as the old laws, but as the restoration of the old traditions, customs and conventions based on Christian morality of the Hungarian society. The leading of the national socialist state was based on this frame, and their *Führerprinzip* was taken over from the German fraternal party. They regarded this principle as an ancient Hungarian heritage deriving from the time of the leaders of conquering tribes and the time of Saint Stephen I, state founder of Hungary.

Anticapitalism and anti left-wing policy were significant parts of the ideology of the parties. Primarily, they claimed for these principles in order to highly aid the agrarian classes and agriculture as they considered that form of life the most authentic one in Hungarian society. Their anticapitalism resulted from that most of the proprietors' circle of manufacturing industry and banking sector were of Jewish origin in Hungary. Anti-Semitism joined the various ideological elements also logically, which was a cardinal part of their views. According to the national socialist opinion, the Jews could not become integrated in the Christian society, because due to their individualism and rational attitude they were unadapted to it, and capitalist economy and liberalism leaving scope for capitalism pursued their interests, through which their public propagation became getting wider; they were insensitive to Hungarian historical traditions, because they were concerned in not fostering them, and finally, they demoralized the Hungarian national character through their mentality and views,

leading to the weakening of the cohesion of national community and the historical Hungary. They identified themselves with the opinion of the university professor Lajos Méhely, which said that Jewish people had a biological nature which would result in the birth of „a freak of mixed blood having only Semitic features” in case of a mixed marriage with a Christian Hungarian person.

At the same time, the political programs of the national socialist parties involved only a few concrete measures in connection with their imaginary state. Therefore, their views can be rather regarded as a Utopia in order to restore the historical Greater Hungary and to stop the problems of the Hungarian society.